

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FORENING & MUSEUM

Nr. 1 Februar 2004

Grøn strukturplan

Helsingør Kommune har ansat landskabsarkitekt Martin Lose til at arbejde med en grøn strukturplanlægning som det første skridt på vejen imod en administrativ realisering af visionen om en blå/grøn kommune. Den grønne strukturplan skal sikre, at »blå og grønne« værdier, der er af stor betydning for både mennesker, dyr og planter, tages med som vigtige faktorer i planlægningen af Helsingør Kommunes fortsatte udvikling. Kort sagt drejer det sig om at sikre, bevare og udvikle grønne områder samt blå og grønne elementer. Strukturplanen suppleres med en selvstændig plan for kommunens kystområder, søer og udsigtspunkter. Martin Lose sidder i Parksektionen i Park & vejafdelingen. Det er med meget stor glæde, vi på museerne er inviteret med i opbygningen af den database, der skal danne grundlag for fremtidig planlægning. Vi skal bidrage til databasen med beskrivelse af de enkelte delområders kulturhistoriske værdier, og det betyder eksempelvis, at den relevante forvaltning allerede ved udarbejdelsen af et lokalplanforslag kan tage højde for beskyttelsen af det kulturhistoriske miljø, der berøres af planen.

Intet er os mere kærkomment end et sådant samarbejde, som vi rent faktisk længe har ønsket os. Ydermere har også Kulturmiljørådet i Frederiksborg Amt opfordret museerne til selv at tage initiativ for at fremme oplysningsindsatsen i hjemkommunerne.

I vort indledende arbejde har vi derfor udtaget nogle eksempler som kommunen ønsker taget under lup i nær fremtid – der er eksempelvis ved at blive udarbejdet plan for Havreholm, såvel selve landsbyen) som »slottet« og industrimiljøet. Uden at vi her skal gå ind i en nærmere kulturhistorisk redegørelse vil vi blot fremhæve det væsentlige omkring Havreholm. For det første har vi endnu her et fint bevaret landsbymiljø med minder om købmanden, mejeriet og vindmøllen. Lidt øst for landsbyen ligger rester af et meget fint lille industrimiljø; nærmest et »mini-Brede«. Oprindelig en vandmølle, først slibemølle for Hellebæk geværfabrik senere en stor papirmølle. Mange af bygninger ligger tilbage ved den ret imponerende opstemmede fabriksdam på Gurte Ås løb. Her ligger direktørboligen i form af det nuværende »Havreholm Slot«, og her ligger Havreholm ny og gamle skole, og den gamle ombyggede lærerbolig Slammat, her er hestestalde og vognstald, kusebolig, gartneri, et senromantisk havemiljø og ikke at forglemme arbejderboligen Charlottenborg. For blot at nævne noget af alt det bevaringsværdige. Lad os håbe på, at vi sammen med kommunen kan medvirke til bevarelsen af et så særegent og væsentligt kulturmiljø. Det er jo netop her vor viden rækker ud over museets monter.

LHV

FORENING & MUSEUM

Kenno Pedersen (ansvh.)

Lone Hvass

Lars Bjørn Madsen

Tryk: A-print, Espergærde

Lay-out: ©Lars Bjørn Madsen 2003

Forening & Museum

er et medlemsblad for Helsingør Museumsforening og udkommer med 4 numre

om året i marts, juni, september og december. Stof til bladet indsendes til lbm64@helsingor.dk

eller pr. brev til Helsingør Bymuseum, Hestemøllestræde 1, 3000 Helsingør, tlf: 4928 1800.

Nye medlemmer

kan indmelde sig ved henvendelse til administrationen på Helsingør Bymuseum (Mai Larsen-Jensen) eller til Jens Erik Nielsen, Mariehøj 52, 3000 Helsingør, tlf: 4921 7087.

Om at bo i et borgtårn

af Lone Hvass

Mange besøgende til Gurre slotsruiner har undret sig over at både Kong Valdemar Atterdag, Dronning Margrete og Erik af Pommern kan have boet i det store firkantede tårn midt i borgen, der jo ikke syner særlig stort, selvom det, som kan ses i dag blot er resterne af tårnets kælder. Tårnet er som bekendt den ældste del af hele borganlægget, men hvor gammelt det er, ved vi ikke, måske fra begyndelsen af 1300-årene. Det er en tårnbolig, bygget som en befæstet bolig – der efter Kong Valdemar Atterdags tilbygninger både har været benyttet som kongebolig, som forhandlingssted og lenscentrum. De skriftlige kilder viser, at diplomer, breve og forhandlingsreferater er underskrevet af de regenter, der opholdt sig på borgen, og Kong Valdemar døde som bekendt på Gurre.

Gurres tårnbolig er ca. 15 m lang og 11,5 m bred (de indvendige mål er 12 x 8 m). Tårnet er i dag kun bevaret i 2,60 meters højde og har sandsynligvis været mindst to etager højt. De knap 2 m tykke mure i underetagen er bygget af store granitsten, mens de øvrige etager har været opført af teglsten. Øverst på tårnet har der sandsynligvis været en vægtergang, sikkert i forbindelse med en muret krenelering (skydeskår), hvorfra man har kunnet forsvare tårnet, hvis det blev nødvendigt. Den bevarede kælderetage har været brugt til forråd, og en stensat brønd har sikret drikkevand i tilfælde af belejring. Der er ikke

I vor naboby Helsingborg findes et smukt eksemplar af et borgtårn i form af det nok så bekendte Kärnan eller Kærnen, der er bygget i 1300-årene som erstating for et endnu ældre tårn. Foto: Åke Lindau

nogen spor efter vinduesåbninger eller døre i kampestenmuren. Resten af et muligt trappetårn på ydersiden af tårnet kan have været forbindelsen mellem tårnets etager. Væggene har været draperet med tæpper, gulvene dækket af glasserede teglfliser med de smukkeste dekorationer, som vist på fotografiet side 5. Rummene har man opvarmet med fornemt murede pragtkakkelovne, senere måske også med vindovne af jern. I vinduesnicherne har der siddet blyindfattede småruder. Ruder af glas er ellers først lige ved at kom-

me frem i Europa i 1300-årene, men er tilsyneladende meget hurtigt nået Gurre. Fundene fra de ældste udgravninger viser endvidere at de fineste genstande er fundet netop her omkring tårnet og ringmuren.

Adgangen til selve tårnet har antagelig været i andet stokværk, sådan som vi kender det på Kärnan i Helsingborg. Der kommer man ind ad en trappe eller en vindebro fra vægtergangen, det samme som gør sig gældende på fæstnings-tårnene i Vordingborg og Korsør.

Men skal man nu prøve at forestille sig, hvordan det har været at bo i et sådant tårn, kunne man, som nævnt indledningsvis tro at man skulle se bort fra alle moderne tiders trang til komfort. At det ikke nødvendigvis behøver være så, kan man tage til Irland for at konstatere. Overalt i Europa byggede man den slags befæstede boliger med tårne og ringmure, man byggede flere tårne i det enkelte anlæg, og ofte sikrede man porten med et særligt tårn. Borgbygge-

riets historie kom til at hænge sammen med de enkelte landes politiske forhold, og byggeriet af borgene kommer derfor til at falde forskelligt ud tidsmæssigt. I næsten alle lande ophører borgbyggeriet i 1500-årene, og i Danmark forlades borgene omkring Grevens Fejde og reformationen efter 1536.

I Irland synes borgbyggeriet at fortsætte i 1500-årene og overalt på den grønne ø ligger der mange af den slags karakteristiske borganlæg. I området omkring Galway i Vestirland ligger noget ganske særligt, hvis vi ser på det rent formidlingsmæssigt. Det er Dunquaire Castle i Kunvara syd for Galway, et typisk eksempel på et »tårnhus« bygget som et »fashionabelt irsk hus« mellem 1450 og 1650; altså væsentligt yngre end borgbyggeriet på Gurre, men dog af samme slags. I den periode var der relativt fredeligt i Irland, og det var højeste mode blandt herremænd at bygge disse boliger. Slottet blev beboet af slægterne O'Hynes og Martyns, der

Dunquaire Castle er indbegrebet af en middelalderborg som det ligger på sin høj omgivet af en voldgrav og Irlands altid saftigtgrønne græs. Foto: E. Nägele. Nederst t.h.: Glaserede teglfliser som disse fundet ved Gurre kan have dækket nogle af gulvene i tårnbygningen. Foto: Birgit Als Hansen 2003.

ejede det frem til 1900-årenes begyndelse.

I 1954 blev Dunquaire Castle erhvervet af Christobel Lady Amphill, som påbegyndte en nu fuldendt restaurering. Slottet, blev åbnet for besøgende i 1966 og samtidig et center for middelalder-banquetter. I 1972 blev det købt af Shannon Free Airport Development Company.

I de to øverste stokværk havde Lady Amphill indrettet sin egen bolig; den øverste etage lod man stå urørt og de nederste tre stokværk blev indrettet på god middelalderlig vis, således at turister kan fornemme den særlige stemning i en keep eller donjon. På øverste stokværk står som sagt - og som vist

på fotografiet side 4 - hendes dagligstue, med sofaarrangement, kaffebord, radio og stafeli m.m omkring den store kamin. Omkring beboelsestårnet ligger også nogle mindre bygninger, alle omgivet af en tyk ringmur med et hjørnetårn.

Enhver, der kommer på de kanter burde unde sig et besøg i Lady Amphill's Castle, da det trods enhver forståelse for, hvilken komfort man kan fremelske i et middelalderligt beboelsestårn, der umiddelbart forekommer meget koldt og utilnærmeligt.

Hent selv den nye årbog

-og få en snak med museets inspektører mandag
den 29. marts fra kl. 19 på Helsingør Bymuseum

Sidste år præsenterede Helsingør Museumsforening og museerne den ny årbog på Bymuseet, hvor medlemmer af museumsforeningen kunne komme ned og hente årbogen og få en snak med museets inspektører. Det blev en bragende succes, der nærmest resulterede i kaotiske tilstande ved skranken, hvor årbøgerne blev udleveret, og hvor inspektørerne fik en kærkommen lejlighed til at afprøve deres paratviden. Vi vover at gentage succes'en igen i år - ikke mindst opildnet af den stærkt omtalte portostøtte, der nu er faldet bort og truer med at vælte budgettet hos et utal af små foreninger, heriblandt Helsingør Museumsforening. Hver personligt afhentet årbog sparer selvsagt foreningen for en betydelig udgift, og vore medlemmer får endnu en god lejlighed til et usædvanligt besøg på Bymuseet. Og så kan man få sig en kop kaffe eller the med et stykke kage formedelst en ti'er. Er man forhindret i at komme, kan man hente årbogen sammested ugen efter. Ellers vil den naturligvis blive tilsendt.

Gurrevej i sne

I januar 1960 bragtes dette fotografi i Nyhedsbladet Helsingør af den sne-dækkede Gurrevej. I baggrunden ses det stadig eksisterende vandtårn ved Klostermoseskoven og i forgrunden de stynede træer, af hvilke kun få er bevaret.

Hvem fik »Borgerskab« i Helsingør

Af Torben Bill-Jessen

Borgerskab, er betegnelsen for retten til at drive »bunden« næring til forskel for den »fri« næring, der stod åben for enhver. Til borgerskab krævedes, at man var: Mand, fuldmyndig, havde fast bopæl i landet, rådighed over sit bo, indfødsret eller 5 års ophold og »ærlig ernæring« i riget og ret til fattigforsørgelse andetsteds. Endvidere, at pågældende ikke ved dom var fundet skyldig til »straf på æren eller offentligt arbejde« eller var under tiltale for en forbrydelse, der kunde medføre en sådan. Ordningen med borgerskab forsvandt, da den nye næringslov blev indført i 1931. Herefter skulle alle selverhvervende have næringsbrev. Her i Helsingør ophørte ordningen i 1933, da borgerskabsprotokollen netop blev udskrevet. Næringsbrevet kan stadig ses hængende på væggene i enkelte forretninger her i byen.

I 1996 udgav Helsingør Kommunes Museer første afdeling af bogen om Helsingørs borgerskaber i tiden fra 1612 til 1806 afskrevet af undertegnede. Siden da har jeg arbejdet med en videreførelse af dette register, der ud-

kommer i en helt ny illustreret udgave til foråret (forsiden ses her). Her vil man kunne hente oplysninger om en stor del af Helsingørs handlen- de, købmænd og håndværksmestre fra 1612 og helt frem til 1933.

Når alle disse mange gode Helsingør-navne og stillinger passerer forbi ens blik, er der nogle, der i særlig grad har fanget min interesse. Når vi i dag ser det hele lidt på afstand, kan man vel nok tillade sig at blive lidt fascineret over mangfoldigheden og de ofte særprægede navne. Af navne fra det Gamle Testamente er der således næsten alt fra Adam og op efter repræsenteret, eksempelvis Moses Ephraim Ruben, der bliver ustasterhandler i 1791, eller Elkane Abraham der i 1755 får borgerskab »på haardags forfærdigelse og anden handel som Jøde erk«, eller Salomon Couriel der får tilladelse til at drive galanterihandel i 1808. Det Nye Testamente kan præstere navne som Andreas, Johannes, Bartholomæus, Philip og Josef. Eksempelvis får Leuer Philip Cohen borgerskab som »Hosekræmmer og at

Fortsættes side 11

Kobmand Niels Peter Kirck (1803-64), der havde fået sin handelsuddannelse på van Deurs' kontor, fik i 1827 borgerskab som skibsklarerer. Han drev tillige skibsprovianterinsforretning sammen med købmand Andreas Wachtelbrenner.

Strøkor

Carsten Vibæk Hansen, Helsingør, har til museet sendt følgende herlige historier fra det hedengangne værft.

Pennalhuset

Min far, snedker Svend Erik Hansen, var i næsten hele sit arbejdsliv ansat på Helsingør Skibsværft. Da Værftet efterhånden ikke havde så meget snedkerarbejde, blev en del af snedkerne sendt ned ombord for at mærke op. Om vinteren var det en kold omgang, at gå i et uisolaret skibsskrog og mærke op uden den store fysiske udfoldelse. For ligesom at få gang i organismen om morgenen og i særligt kolde perioder, også efter middagspausen, valgte seks snedkere at slå sig sammen om at tage sig en snaps. I den første tid klarede de sig nogenlunde med engangsbægre, men det skete desværre alt for ofte, at de løb tør for disse. Det bedste ville derfor være, om de havde rigtige snapseglas, men det var ikke særligt smart af have sådanne stående fremme. Dels fordi der jo er en del støv i luften på et snedkerværksted, og dels fordi det ikke var helt i tråd med Værftets regler at drikke snaps indenfor murene.

Min far fandt dog på råd. Han lavede en forstørret udgave af et gammedags træ-pennalhus, dog med den ændring, at i stedet for plads til blyanter m.m. var der udskåret rum til 6 snapseglas. Nu kunne de seks snedkere uden problemer have deres snapseglas stående frit fremme i værkstedet - og støvfrit

endda! Hvert glas havde sit faste rum i pennalhuset, så man ikke fik dem forbyttet, og denne praktiske anordning fungerede i adskillige år.

Efter min fars død, skænkede min mor Kirsten Vibæk Hansen pennalhuset til Snedker/Tømmerforbundet i Helsingør.

Bob, den stærke mand

Min fars mangeårige makker, snedker Flemming Jensen blev altid kaldt Bob. Han var en meget stor mand, der i sine unge dage havde været med på Helsingørs rohold, så han var temmelig stærk. På et tidspunkt var min far og Bob på vej ned ombord. Ved landgangen stod der en enkelt arbejdsmand med en ret stor planke, som de skulle bruge. Da de spurgte arbejdsmanden, hvorfor den endnu ikke var kommet ombord, svarede denne, at han ventede på, at kranføreren havde tid. Nærmest henkastet, sagde min far til Bob: »Ta'r du ikke lige den med?« Uden at betænke sig tog Bob fat i planken og svingede den let og elegant op på skulderen og gik ubesværet ned på arbejdsstedet med den. Min far regnede efterfølgende ud, at planken vejede de 125 kg. Da Bob hørte det, sagde han: »Ja, lidt tung var den nu også!«

Negerlandsbyen

Da »Andelsbyggeföreningen Helsingør« - stiftet i 1920 af funktionærer som lærere og jernbanefolk - bad arki-

tekten Karl Zandersen (1889-1973) om at lave tegninger til et byggeri på en gammel kolonihavegrund ved Rosenkildevejs udmunding i Gurrevej, blev resultatet den smukke »Negerlandsby« med sine hvidkalkede huse og røde tegltage, et typisk dansk byggeri der i dag er erklæret klart bevaringsværdigt.

Men hvorfor kalder man egentlig bebyggelsen for »Negerlandsbyen«? Karl Zandersens hustru Magda fortalte i 1984, hvor museet besøgte hende, at den havde fået navnet, fordi grunden, der skulle bebygges, var stærkt kupe-ret, og da byggeriet blev påbegyndt i det vanskelige terræn, skal en forbipasserende have sagt: »Det bliver da vist til en negerlandsby!«. Nogle er enige i denne historie, men understreger, at det snarere var mudder og dybe hjulspor, der gav associationer til en negerlandsby - hvem der så end på det tidspunkt kan have besøgt en sådan.

Hvis nogle af vore læsere skulle have en anden forklaring på navnet »Negerlandsbyen«, så hører vi meget gerne om det.

De dovne bilister

Allerede i 1960 var mageligheden bragt i højsædet hos mange af de endnu relativt få bilejere. Det kunne det socialdemokratiske Nyhedsbladet Helsingør konstatere ved denne notits den 26. januar:

»Bilismen skaber dovne kroppe. Mange af vore dages skovture foregår på den måde, at man sætter sig ind i sin bil, starter, finder sin plads i kortegen, kører så og så mange kilometer til en skov, standser, hvor bilen kan smutte fra kortegen ind på en skovsidevej, stiger ud, dækker op til kaffen to meter

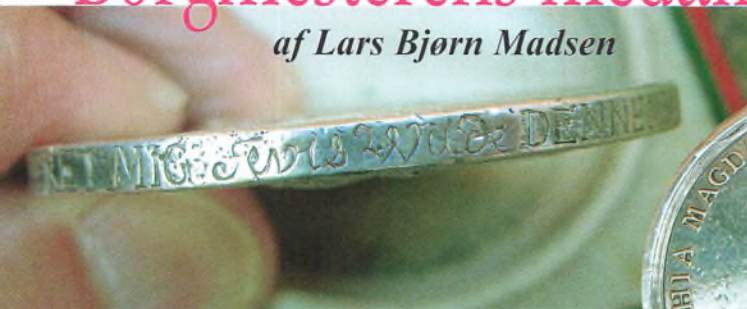
fra vognen, og bagefter vender man så køleren hjemad, velsignet med en halv times frisk skovluft og ingen motion. En bilist, der i oktober [1959] ikke nøjedes med at se skoven på den måde, men kørte ca. 400 meter ind i den - det var fra Esrumvej ind i Teglstруп Hegn - blev opdaget af skovfolkene og noteret. Skovene er for friluftsmennesker og ikke for magelige bilister. Han fik sin bøde i Helsingør i går. Dommeren hylder den sunde fodsport, så det blev 100 kr. Med andre ord: Man sparer både benzin og bøde, hvis man har bil og undlader at gøre som nævnte bilist.«

Der er andet end Gurre

Ifølge »Touristen i Nordsjælland« fra 1868, så var ruinerne af Gurre Slot ikke det mest attraktive ved stedet. Nej, gå hellere ned på en lille bæk ved Gurre Sø, hvis »uendelig fredelige Omgivelser tillade en ganske anden æstetisk Nydelse end Steenvolden af det gamle Slot, hvor man balancerer med stadig Frygt for at finde sin Grav i en af Taarnkjældrene, medens Smeden, som nu er Befalingsmand paa Gurre Slot, i Smedien tæt ved hamrer sin prosaiske Melodi«. Bliv hellere siddende på bænken og nyd sommeraftenen efter en solrig dag, når søen og engene damper, anbefaler skribenten. Da tror man at se elverpigerne hæve sig af græsset og slynge deres gevanter om den fangne ridder, slutter han. Ville man dengang besøge den statsejede og fredede ruin, der var tæt begroet med ask, hyld og vilde roser, skulle man bede »befalingsmanden« i det nu nedrevne hus ved ruinen om nøglen mod en »frivillig Gave af nogle Skilling«. Og så var det ellers om at holde balancen.

Borgmesterens medaille

af Lars Bjørn Madsen

For nogen tid siden fik Bymuseet af en mønthandler tilbud om at købe den her viste sølvmedaille. Det, der havde lokket mønthandleren den lange vej fra hovedstaden til Helsingør var det faktum, at medaillens rand var prydet med en inskription, der forkyndte at den var givet Helsingørs borgmester Tevis Wilde.

Wilde var født i Bergen i 1727, og fornavnet må have været særdeles vellidt i familien, siden såvel faderen som den ene af borgmesterens 4 sønner hed Tevis. Wilde fulgte i 1763 Helsingørs borgmester Matthias Fersleff i embedet, som han beklædte til sin død i 1800. Han havde ingen egentlig uddannelse, og kunne ikke gøre fordring på et embede som byens borgmester, men det blev han alligevel ad en aldeles usædvanlig vej. I sine unge dage bestred han nemlig en beskednen stilling ved hoffet, hvor han fik en del velyndere. Den daværende konge, antagelig Frederik den Femte, havde åbenbart på et tidspunkt set sig gal på Wilde og givet ham en reprimande, efter sigende i form af noget så konstant som en ørefiggen. Det har tilsyneladende naget kongens samvittighed, hvorfor denne, som en slags plaster på

såret fik Wilde indsat på nævnte borgmesterpost.

Wilde omtales i sin samtid som »en retsindig og velvillig Mand uden synderlig Energi eller Virkelyst i sit Embede«. Man ønskede da også en mere kompetent mand til at stå i spidsen for byen. Da Wilde var 70 år gammel, benyttede man derfor lejligheden til at udnævne den forhenværende kammererer ved Øresunds Toldkammer, kammerherre Hauch til noget så fornemt som præsident for Helsingør og som sådan stillet i spidsen for magistraten, dog uden løn til at begynde med. Wilde kunne således forblive borgmester til sin død uden at genere nogen.

Vi har ingen oplysninger om, hvorfor Wilde er blevet begavet med den bemeldte sølvmedaille, der er præget i anledning af Frederik den Femtes datter prinsesse Sophie Magdalenes bryllup med den senere svenske konge Gustav den Tredie; et bryllup, der fejredes ved prokuration den 1. oktober 1766. Det kunne være fristende at

forestille sig medaillen som en gave fra Frederik den Femte selv, men hans kongelige højhed var død nogle måneder før medaillen blev udgivet i 1766. Som kongelig udnævnt borgmester, »hans majestæts kongelige bestalter«, har han måske været selvskrævet til at modtage den smukke medaille, der kun blev slået i 17 guld- og 121 sølv-eksemplarer og udført af medailløren Daniel Jensen Adzer. Forsiden viser den 20-årige dronning, og bagsiden fremstiller hymnen og Concordia ved alteret for det enige Danmark og Sverige, en symbolik der var aldeles relevant, da den danske regering betragtede ægteskabet som en klar styrkelse af forholdet mellem de to lande, der jo ikke just havde været det bedste. Tevis Wilde var gift 2 gange; første gang i 1763 med Anna Sophie Pantlitz. Efter hendes død i 1770 kun 36

år gammel, giftede han sig igen året efter »uden foregaaende Trolovelse og Tillysning af Prædikestolen« med den »velædle og dydziirede« jomfru Christiane Petronelle Harbo. Umiddelbart efter har parret købt ejendommen Stengade 63 i passende nærhed til Rådhuset. Det var hans bror, byens vejermester, vrager og måler Jacob Wilde, der stod som ejer af Sct. Annagade 49, kendt som Tevis Wildes bolig. Tevis Wilde døde 73 år gammel den 14. september 1800 og blev begravet 4 dage efter i magistratens gravkælder under Oxes Kapel i Olai kirke, hvor hans jordiske rester stadig findes. Allerede året efter fulgte hans elskede hustru ham i samme gravkælder. Desværre kan vore læsere ikke se medaillen på Bymuseet, idet den blev solgt inden vi nåede at skaffe midler til at erhverve den.

Borgerskab, fortsat fra side 7

handle med ostindiske og kinesiske varer« i 1806. Disse bibelske navne afspejler samtidig de mange jøder, der virkede i Helsingør. Den gamle gudeverden kan stille med både Niels Thor Krøier, mekaniker og metalarbejder i 1932 og H. Odin Møller, der som bager får borgerskab i 1870. Går vi til musikken ses ingen Beethoven, men en Mozart Andersen som nedsætter sig som parykmager i 1926. Vore helte er heller ikke glemte; her har vi en Napoleon Johansen, der bliver bagermester i 1849, og Olaf Rye Tranberg nedsætter sig som hører i 1911. Et af de mere spændende navne er Laurits Herluf Trolle Hvitfeldt Tordenskjold Christensen, der bliver detailhandler i 1920. Kvinder er ikke ofte nævnt i protokollerne. De kunne ikke få borgerskab, men fik næringsadkomst til de få erhverv, hvor de udøvede selvstændig virksomhed, det være sig jordemoder, damekonfektion og lingeri. I begyndelsen af 1900-årene så man lidt igennem fingre med det, som da Margrethe Maskine Dyrholm fik borgerskab som detailhandler i 1923.

I borgskabsprotokollen finder man naturligvis de mange forskellige professioner, der har været i en by som Helsingør siden 1612. Her er nogle eksempler: Skolappere, skollikkere og skomagere. Hakkelseskærere, melhandlere og spækhøkere. Balsammagere, broksnidere, parfumefabrikanter, snustobakshandlere. Høsehøndlere, hønskræmmere og hønsplukkere. Øltappere, ølskærere, brændevinsbrændere og theskærere, maltgørere, vintappere og kældersvende. Parykmagere, hårskærere og barberer. Galanteri- og Nürnberghandlere, kammagere og perlestikkere. Urtekræmmere, sværdfegetere og tørveskærere. Po-

Fortsættes side 15

Sten med skåltegn i Risby Vang

af Lone Hvass

og beskrevet i Nationalmuseets sognebeskrivelser. I dag kan man læse om den på Helsingør Kommunes Museers hjemmeside eller i Dansk Kulturhistorisk Centralregister udarbejdet af Kulturarvsstyrelsen.

Her beskrives den som en langdysse med rester af et eller to dyssekamre og 18 væltede, til dels overgroede randsten. Tæt

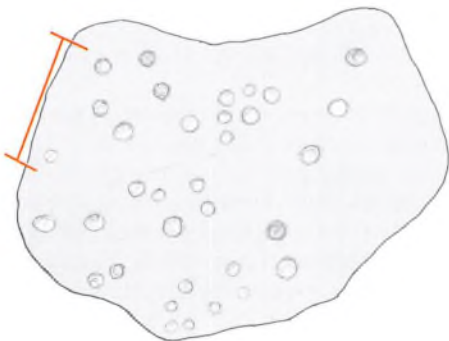
bevokset med større og mindre

træer. Den kendsgerning at de væltede randsten har været overgroede, kan forklare, at Nationalmuseets berejser ikke var opmærksom på en af de nordvestlige randstens overflade, der næsten helt er dækket med skåltegn. Nu skal vi så heller ikke gøre os dygtigere end vi er, for det kunne da godt være, at hverken undertegnede eller Torben Bill-Jessen havde opdaget de mange skålgruber, hvis ikke den arkæologisk interesserede Christian Lyng var kommet os i forkøbet og havde markeret dem med gul kalk. Det hører nemlig til sjældenhederne at finde så fin en sten i et megalitanlæg (dysse-jættetsue) uden at det har været registreret før.

Hvor om alting er; stenen med de mange skålgruber er nu anmeldt til det centrale datasystem hos Kulturarvsstyrelsen (DKC) og dermed har vi nu føjet mere viden til om de forhistoriske anlæg i vort område.

Stenen, som måler 155 x 110 cm er af grå gnejs, mens alle de øvrige randsten er af

Ved et besøg i Risby Vang, hvor Torben Bill-Jessen og undertegnede skulle lave fotooptagelser til en ny folder til museet om dysser og jættestuer i Nordøstsjælland, fandt vi i langhøjen ved Risbyvej i skovens sydlige del umiddelbart op til gården Abellund på Risbys marker, en ikke helt almindelig sten. Særlig smuk tager gravhøjen sig ikke ud - og slet ikke i forhold til gruppen af langhøje og rundhøje, der ligger længere mod nord i skoven. Højen her ved Abellund ligger klos op ad skovvejen, og er en godt 16 lang og 12 m bred gravhøj orienteret NSØ -NV placeret på et naturligt højt punkt i terrænet. Højen er opmålt og registreret ved Nationalmuseets berejsninger i 1877 og 1884. Sidenhen er den igen besigtiget i 1942

Øverst er randstenen fotograferet på stedet af Torben Bill-Jessen. Forfatterens tegning nederst viser de 34 skåltegn's placering samt en markering af det helt glatslebne område.

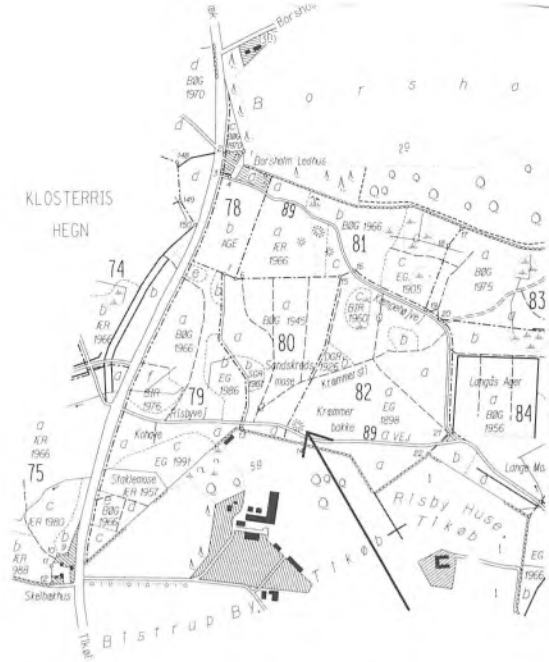
rød granit. Den har en tilhugget fure, der løber tværs over den. På stenens nordlige side findes en 42 x 20 cm helt glatsleben flade. Stenens overflade er dækket af ca. 34 indhuggede skåltegn, hvoraf de fleste ikke er særlig dybe - højst en halv cm for enkelte vedkommende. Skåltegnene varierer i størrelse fra et par cm til 4-5 cm i diameter. De er ikke så dybe, som dem der er hugget i den jordfaste sten i Horserød Hegn mellem Esumvejen og nordsiden af Gurre Sø. Denne sten har også omkring 35 skåltegn, men disse er ca. 4 cm i diameter og ca. 2 cm dybe.

Den tredje skåltegns-sten som findes i vort område er den større sten som ligger ved den gamle Strandvej i Skotterup, som har 8 - 9 skålformede fordybninger.

Blandt bronzealderens mange forskellige helleristninger hører skåltegnene til de mest enkle og mest almindelige. De optræder ofte sammen, enten når de som her på stenen i Risby Vang dækker hele fladen, eller når de som på stenen i Skotterup /Egebæksvang kun optræder ganske få. Skåltruberne er enten hugget eller slebet ned i stenene. Hvad de har betydet ved man ikke. Den lette og ofte brugbare løsning, når man ikke kan give nogen rationel forklaring er jo, at det er noget kultisk. Mange forslag har været fremme om, hvad tegnene kunne betyde. Har det - som nogen har foreslået - været et led i en frugtbarhedsmagi, har det været naturmedicin eller måske til brug for frembringelse af ild? Vi ved det ikke, for nogen beviser har vi selv sagt ikke.

På de store helleristningsflader i Bohuslän i Sverige, ser man ofte lange rækker af skåltegn mellem de mange forskellige figurer, men der findes også ganske små »lommosten« - især fra Jylland - med et eller flere skåltegn.

Alle helleristningerne hører hovedsagligt til i bronzealderen, og man har også ment at skåltegnene skulle placeres dér. Museumsinspektør Flemming Kaul på Nationalmuse-

Udsnit af skovkort over Risby Vangs vestlige del ud mod Hornbækvej. Nederst midtfor ses Abellund og lige nord for denne ud til Risbyvej ved Kræmmerbakke finder man langdyssen (markeret på kortet ud for den af forf. tilføjede pil) med skåltegn i en af randstenene. Skov- og Naturstyrelsen 1994.

et, som blandt mange andre emner også har kastet sig over skåltegn og helleristninger, fortæller imidlertid (f.eks. i Skalk 1987 nr. 4) at skikken at lave skåltruber også har været kendt længere tilbage i tid. Ved gravkister fra dolktiden, dvs. slutningen af bondestenalderen, har man netop fundet skåltegn anbragt således, at det helt kan udelukkes, at de er kommet til langt senere end graven er opført. Fra Skåne har man eksempler på skålsten som er placeret tæt op ad dolktidsgrave og på en sådan måde, at det synes indlysende, de må have haft med begravelsesritualet at gøre. Men nu viser det sig, at vi skal endnu længere tilbage for at finde de ældste skåltegn. Ved en dyssetomt nord for Skibby i Hornsherred fandtes en langdyssen på 15 meter; randstenene var borte, og der var kun spor efter dem. Mellemrummene mellem randstenen har været opfyldt af

tørmur, dvs. flade stenfliser stablet oven på hinanden uden bindemiddel. En af disse sten var forsynet med 12 skåltegn. Tegnene må være lavet før tørmuren blev lavet og gruberne i stenen må være samtidige med eller måske ældre end dyssen dvs. omkring 3.500 f. Kr. Dermed føres skåltegnet mere end 4000 år længere tilbage i tid. Konklusionen er derfor at nogle af skåltegnene, som findes på de mange kamre i vore dysser og jættestuer samt deres randsten udmærket

kan være samtidig med gravene, d.v.s. fra det 4. årtusinde f. Kr. og de behøver ikke være hugget i bronzealderen omkring 1800 – 500 f. kr. som man hidtil havde troet.

Stenen i Risby Vang kan derfor godt været hugget samtidig med at højen blev sat over de to gravkamre, der desværre i dag er meget ødelagte, d.v.s. fra det 4. årtusinde f.Kr.

Hvor om alting er; stenen med skåltegnene ligger der, og den er sandelig et besøg værd.

på bogen om borgerskaber i Helsingør fundet frem til ejeren af ikke kun Holms portræt, men også en lang række af de øvrige medlemmer af familien, heriblandt Holms hustru Frederikke, der var datter af byens borgmester Bertel Bjørnsen. Øverst ses den da kun 16-årige Erich E. Holm, tegnet af Paul Ipsen i 1789, og til højre et maleri af hans hustru Frederikke, datter af Helsingørs borgmester Bertel Bjørnsen. Pudsigt nok har museet en kopi (eller er der mon malet to?) af maleriet, endog i en lignende rokokoramme.

Eriksholms Holm

I 1996 udgav Oticon Fonden en bog om landstedet Eriksholm ved Kongevejen, og heri bragte man et billede af bygherren, købmand Erich Engelbrecht Holm (side 12).

Den noget tarvelige gengivelse af originaltegningen var fundet i Victor Thalbitzers bog om en Helsingørsk købmandsfamilie i mangel af viden om, hvor originalen befandt sig. Nu har vor volontør Torben Bill-Jessen i forbindelse med sit arbejde

Museumskalenderen

Flynderupgaard

Planchéudstilling »Mennesker og huse på Borupgaard« i Snekkersten.

Fra lystgård til hotel er en plancheudstilling i tekst og billeder, hvor Hovedvægten er lagt på begyndelsen af 1900-tallet, da familierne Hagemann og Hasselbalch ejede gården.

Udstillingen er udarbejdet af lokalhistorikere Kjeld Damgaard, Chr. Sørensen og Ritta Vognsen Jensen. Har tidligere været vist ved Havnefesten på Snekkersten havn i august 2003.

Åbent t.o.m. søndag d. 7. marts 2004.

Marienlyst Slot

Hjerteblod og Guldkorn på Marienlyst Slot

Designere er ofte underlagt skiftende hensyn til materialer, teknologi, produktionsformer, funktion, æstetik, signaler og image. Og som dette ikke var nok skal der også tages hensyn til økonomi, miljø, kultur og markedsforhold. Udstillingen Hjerteblod og Guldkorn sætter fokus på de mange og forskellige designformer, som udfolder sig i dag.

Udstillingen Hjerteblod og Guldkorn kan beses fra den 13. marts – 30. april 2004.

Grundlovsfest

Da næste nummer af Forening & Museum udkommer i dagene omkring Grundlovsdag lørdag den 5. juni, bedes vore læsere hente

nærmere oplysninger om grundlovsfesten ved henvendelse til Bymuseet (49281800) eller på Flynderupgård Museet (49281900) når tiden nærmer sig denne traditionsrige og hyggelige dag.

Borgerskab, afsluttet

striddere, jordemødre og spillemænd. Buntmagere og possementmagere, hørsvingere, cigarfabrikanter og tobaksspindere. Sejl-, flag- og kompasmagere. Kukkenbagere, brødbagere og sukkervarefabrikanter og mange, mange flere.

Bogen nævner også en del virksomheder og forretninger, som måske endnu huskes af byens ældre generation, f.eks. Havnens Beklædningsoplag A/S i 1914, Helsingør Patentpropfabrik A/S i 1915 eller Kaffebrønderiet Vennershaab i 1928.

Bogen, der udkommer til foråret, kan købes på museet. Den er udgivet af A-print i Espergærde og vil være på ca. 300 sider. Prisen er endnu ikke oplyst. Bagest i bogen er indlagt en CD, der vil gøre bogens søgemuligheder endnu større. Eksempelvis kan man finde ud af, hvor mange snekkere, der var i byen på et bestemt tidspunkt eller hvilke år, der var tildelt flest borgerskaber og hvad man ellers måtte have brug for af mere specielle oplysninger.

Forenings-kalenderen

Forårsudflugten til Sprogø Lørdag, den 22. maj 2004

For forårsudflugt afvikles ovennævnte dato med afgang kl. 08.30 fra Stationspladsen ved Sundkroen i Helsingør, og der er på nuværende tidspunkt tilmeldt 20 deltagere. Næppe nogen anden dansk småø har en så spændende historie som Sprogø, der ofte har spillet en rolle i danmarkshistorien.

Oen har tidligere været anvendt som mellemstation for isbådstransporterne over Storebælt i strenge vintre og adskillige konger har måttet tage ufrivilligt ophold her under rejser i vinterhalvåret.

Venderne brugte oen som base for sorøvertogter. Valdemar den Store byggede en borg her ca. 1157, hollændere var bosat her i over 175 år til 1691, tre gange besat og udplyndret af svenskerne, 1710 karantæne-station under pesten og under Napoleonskrigene blev oen besat af englænderne, der 1810 nedbrændte den totalt. Der er ganske vist ikke meget af Valdemars borg tilbage. I 1807 blev et fyrstårn opført på resterne af det oprindelige borgtårn. Borgen blev undersøgt arkæologisk i 1893. Den bestod af et svært teglstentårn omgivet af en 2-3 meter høj ringmur af kampesten. Muren er godt 100 meter lang og former en skæv firkant på 26 gange 32 meter.

I nyere tid oprettedes 1923 et hjem for unge kvinder under Den Kellerske åndssvageanstalt. Dette blev nedlagt 1961 og bygningerne anvendtes herefter som feriehjem for københavnske skolebørn indtil 1976.

Der bliver en vandretur af 1½ times varighed på Gammel Sprogø.

Allerede i 1850'erne foreslog A.F. Tscherning en tunnel under Storebælt, men der skulle gå næsten 150 år inden det første tog kunne køre gennem en tunnel til Sprogø og herfra videre på en bro til Fyn.

Turen på Ny Sprogø foretages i bus med tre stop ved Vestbroerne og Østbroen samt viadukten mellem Gammel og Ny Sprogø. Det er et af århundredets mest imponerende bygningsværker, som vi har mulighed for at tage i nærmere øjesyn. Storebæltstroerne blev taget i brug den 14. juni 1998 og anlægsudgifterne androg 38 mia. kr. Turen

egner sig absolut ikke for gangbesværede og prisen påregnes at blive på max. 450 kr., der inkluderer udgift til guide, frokost, broafgift og bustransport. Medbring kikkert. Der kan maksimalt deltage 44 personer og tilmelding skal ske til **Jens Erik Nielsen på telefon 4921 7087** – helst i aften timerne.

Generalforsamling i Museumsforeningen

Helsingør Museumsforening afholder ordinær generalforsamling **onsdag den 3. marts 2004 kl. 19.00** på Bymuseet i Sct. Annagade 36. Dagsorden ifølge lovene. Efter selve generalforsamlingen vil navigationsansvarlig projektleder på Malmö-koggen, Bo Jørgen Nielsen fortælle om den næsten færdiggjorte kopi af en ca. 24 m lang kogge, som man fandt ved Skanør/Falsterbo. Bo Jørgen Nielsen skal stå for prøvesejladserne med koggen, der er lavet som et beskæftigelsesprojekt.

Forening & Museum nr. 2 udkommer i juni

Allersidste frist for indlevering af artikler til bladet er 1 måned inden udgivelsen. Modtages helst på e-mail. Se side 2.

Forsidebilledet

Omtrent dér, hvor den nuværende Ellekildedegaard, Ndr. Strandvej 265 i Ellekilde blev opført i 1897-98, lå den her viste »Gamle Hegnsgaard«, som maleren Carl Bloch i 1886 forevagede på sit lærred. Det er svært i dag at forestille sig den tæt trafikerede Strandvej som en stille, idyllisk grusvej, man her ser på maleriet, der findes på Aarhus Kunstmuseum.